

Nureddin Zengi (1118–1174): Kudüs'ün Fethinin ve Haçlılarla Mücadelenin Stratejik Mimarı

12. yüzyılda İslam dünyasının önde gelen liderlerinden biri olan Nureddin Mahmud Zengi, Haçlılara karşı yürütülen uzun soluklu direnişin hem teorik hem de pratik temelini atması bakımından stratejik öneme sahiptir. Atabeylik geleneğinden gelen Nureddin, babası İmadeddin Zengi'nin 1146'daki ölümünden sonra Halep ve Şam çevresinde hâkimiyetini tesis etmiş, kısa sürede bölgenin en etkili siyasi güçlerinden biri hâline gelmiştir. Onun liderliğinde şekillenen askeri ve ideolojik seferberlik, hem Filistin'in hem de bütün Dimaşk havzasının Haçlı işgalinden kurtarılmasında belirleyici olmuştur.

Özellikle Urfa'nın fethi, Haçlı dünyasında büyük yankı uyandırmış; bu gelişme, II. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesinde doğrudan etkili olmuştur. Nureddin Zengi, bu seferi Filistin'de durdurmakla kalmamış; İnnâb (1149) ve Harim (1164) savaşlarında da Haçlıları mağlup ederek Suriye'nin en güçlü lideri konumuna yükselmiştir. 1154'te Dimaşk'ı ele geçirmesi, Halep-Dimaşk ekseninde siyasi birliğin sağlanması açısından dönüm noktasıdır. Bu başarı, yalnızca askeri değil; diplomatik manevralarla da desteklenmiştir. Dimaşk'taki yönetici seçkinlerin bir kısmı Haçlılarla ittifaka meyilliyken, Nureddin iç dengeleri ustaca yöneterek şehri savaşız teslim almıştır.

Nureddin'in siyasi vizyonunun merkezinde, İslam dünyasında dağınık yapıları birleştirerek Haçlılara karşı ortak bir cephe kurmak bulunuyordu. Bu doğrultuda Nureddin'in Haçlılara karşı mücadelesini yalnızca bir dizi askeri operasyondan ibaret görmek doğru değildir. Onun temel hedefi, dağınık İslam coğrafyasını bir araya getirerek tek bir cihad cephesi oluşturmak ve bu birlik sayesinde Kudüs'ü yeniden fethetmektir. Bu amaç doğrultusunda hem askeri reformlar gerçekleştirmiş hem de meşruiyetini güçlendiren ideolojik hamleler gerçekleştirmiştir. Abbasi halifesinin adını hutbelerde okutması ve kendi adına sikkeler bastırması, onun birliğe dayalı bir devlet düzeni kurma arzusunun işaretidir.

Filistin'e doğrudan yönelen Haçlı tehdidini bertaraf etmek için Nureddin, öncelikle Şam ve çevresinde siyasî dengeyi sağlamlaştırmış, ardından Fatimi

yönetimindeki Mısır'a yönelmiştir. Mısır'a yapılan seferler, sadece Haçlılarla mücadele açısından değil, bölgedeki Şii-Sünni rekabeti açısından da dönüm noktasıdır. Nureddin'in komutanları, özellikle Şirkuh ve yeğeni Selahaddin Eyyûbi, Mısır'da Zengi adına siyasal hâkimiyet kurmuş, bu sayede Zengiler Şam-Halep-Kahire ekseninde stratejik bir birlik oluşturmuşlardır. Bu birlik, ilerleyen yıllarda Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethedeceği sürecin temelini oluşturmuştur.

Nureddin'in savaş stratejisi; yalnızca siyasi ve askeri alanla sınırlı değildir, imar faaliyetleri ile de desteklenmiştir. Kalelerin inşası, yol güvenliğinin sağlanması, sınır bölgelerinde sürekli seferberlik hâlinin korunması gibi unsurlar onun savaş düzeninin önemli parçalarıdır. Aynı zamanda toplumun cihada hazırlanması amacıyla vakıf kurumları, medreseler, ribatlar, mescidler ve sebiller inşa ettirmiş; bu yapılar sadece askeri değil, ideolojik seferberliğin de taşıyıcıları hâline gelmiştir. Özellikle Şam'da kurduğu Nuriye Medresesi (1172) ve bimaristan (hastane), askeri gücün yanı sıra halkın güvenini kazanma yolundaki sosyal politikaların birer örneğidir. Sosyal ve kültürel alanda da güçlü bir aktör olduğu anlaşılan Nureddin, adaletli yönetimiyle temayüz etmiş, halk arasında El-Emîrül-Adil (Adil Hükümdar) olarak anılmıştır.

Sonuç olarak, Nureddin Mahmud Zengi, Haçlılara karşı stratejik askeri başarıları, İslâm birliğini tesis etme yönündeki diplomatik politikaları, sosyal refahı artıran kurumlar inşa etmesi ve adalet anlayışıyla 12. yüzyıl İslâm dünyasında örnek bir lider olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda Selahaddin Eyyubi'nin yükselişinin ve kurumsallaşmaya dayalı bir Filistin stratejisinin siyasî zeminini hazırlayan bir önder olarak tarihe damga vurmuştur.

Elif Özdoğan Ulu